

NYBLOM, HELENA

Har en nationalteater berättigad betydelse?.

[Stockholm]
1898

EOD – Miljoner böcker bara en knapptryckning bort. I mer än 10 europeiska länder!

Tack för att du väljer EOD!

Europeiska bibliotek har miljontals böcker från 1400-till 1900-talet i sina samlingar. Alla dessa böcker går nu att få som e-böcker – de är bara ett musklick bort. Sök i katalogen från något av biblioteken i eBooks on Demand- nätverket (EOD) och beställ boken som e-bok – tillgängligt från hela världen, 24 timmar per dag och 7 dagar i veckan. Boken digitaliseras och blir tillgänglig för dig som e-bok.

EOD bokens fördelar!

- Få samma utseende och känsla som med originalet!
- Använd ditt standardprogram för att läsa boken på skärmen, zooma och navigera genom boken.
- Skriv ut enstaka sidor eller hela boken.
- *Sök*: Använd fulltextsökning för enskilda fraser.
- *Klipp & klistra*: Kopiera bilder och delar av texten till andra applikationer (t.ex. ordbehandlingsprogram).

Villkor för användning

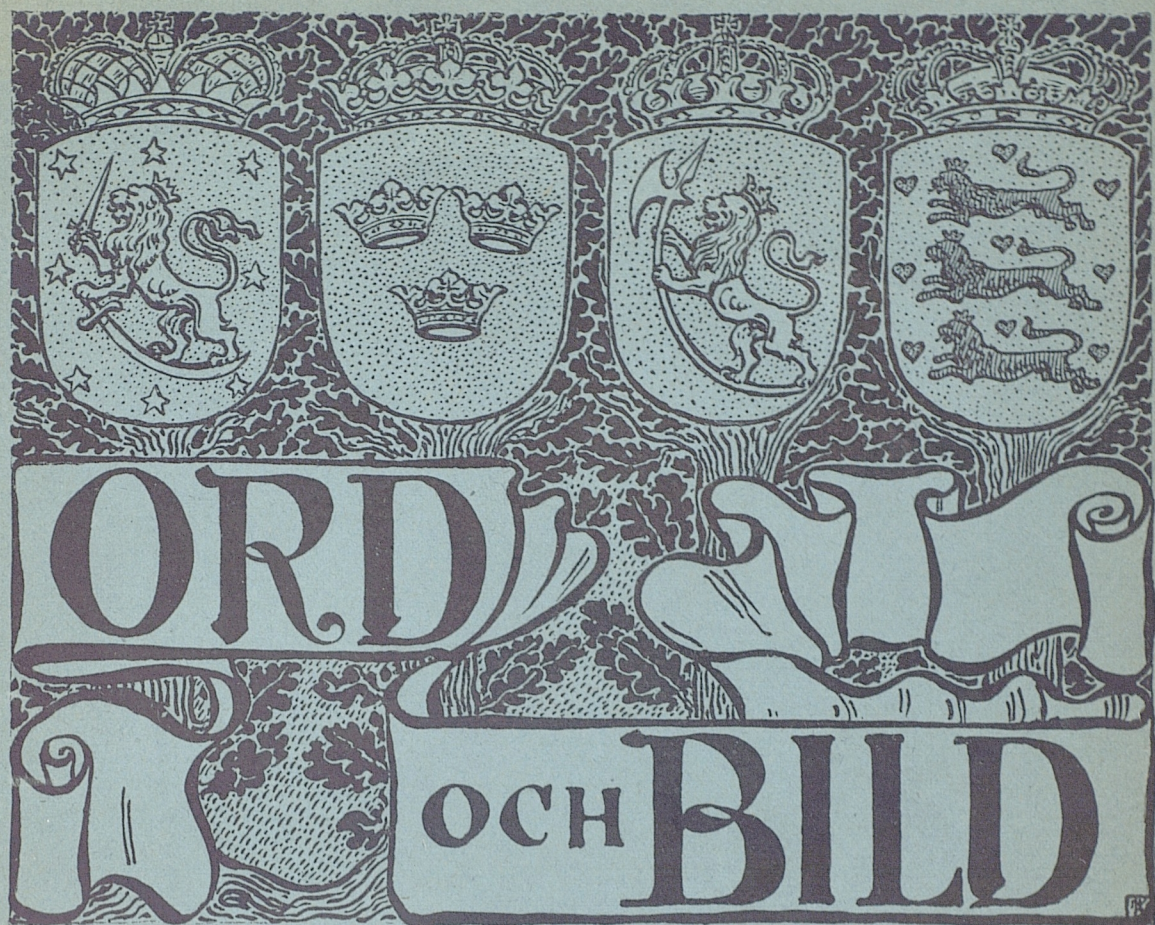
Genom att använda EOD-tjänsten accepterar du de villkor som ställs av biblioteket som äger den aktuella boken.

- Villkoren på svenska: <http://books2ebooks.eu/odm/html/nls/sv/agb.html>

Fler e-böcker

Redan nu erbjuder 30 bibliotek från 12 europeiska länder denna service. Mer information finns tillgängliga via <http://books2ebooks.eu> alla boken.

- <http://search.books2ebooks.eu/>

Intendenten och Riddaren

Hr Nils Perssonen

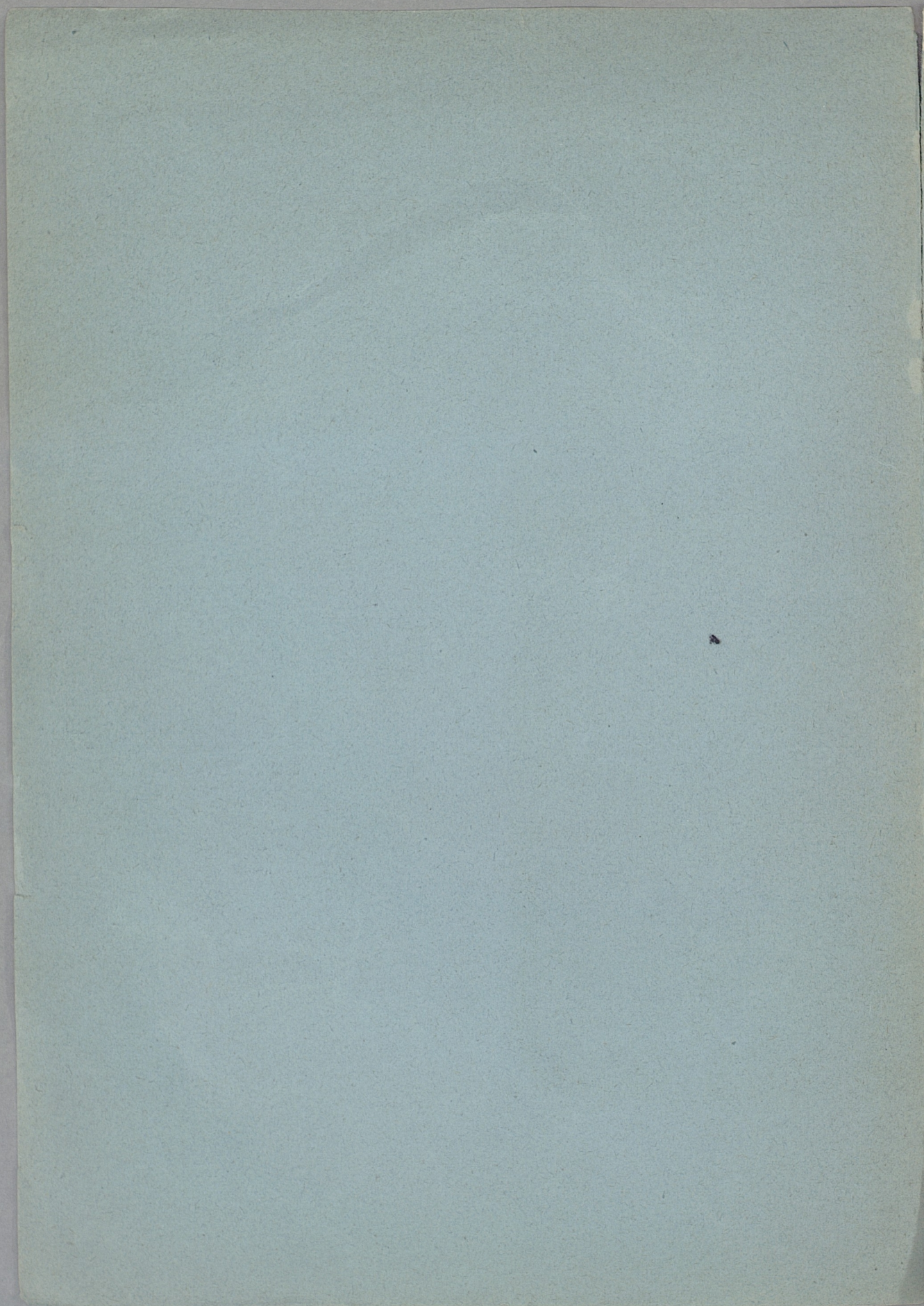
från

Helena Nyblom

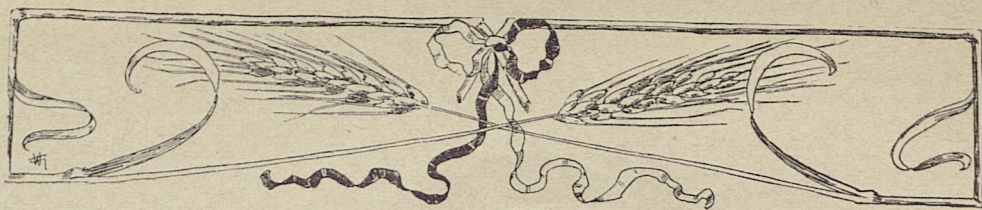

Stockholm 981

25/878

HAR EN NATIONALTEATER BERÄTTIGAD BETYDELSE?

AF HELENA NYBLOM.

DET förekommer mycket ofta, att människor bedöma en sak efter dess missbruk. Kan man påvisa, att en sak många gånger blifvit missbrukad, så utdömes den såsom farlig och värd sin undergång.

Nu är det dock i själfva verket så, att *allt* kan missbrukas: religionen, kärleken, konsten, ett godt hufvud, stora gåfvor, med ett ord, all *kraft* kan missbrukas. Det enda, som hvarken kan missbrukas eller brukas till någonting, är det innehållslösa, eftersom det är detsamma som rakt ingenting.

Om man därför skall uppfatta en sak riktigt, så bör man bedöma den efter det yppersta den åstadkommit.

Det bästa resultatet af en institutions tillvaro är intyget om dess värde och om hvad den, riktigt uppfattad, kan åstadkomma.

Teatern är en institution, som väckt och fortfarande väcker stor förargelse hos många rättänkande människor, just på grund af de stora missbruk den gjort sig skyldig till.

Men skulle teatern verkligen blott vara ett mer eller mindre farligt tidsfördrif, då har den ingen rätt att existera. Är den däremot en kraft, som innebär möjligheter, hvilka väsentligen kunna bidra till människors förädling och glädje, då bör den omhuldas och hjälpas för att kunna åstadkomma det bästa, den förmår, d. v. s. häfda sin plats som en af de betydande yttringarna af skön konst.

Som hvar man vet, var en dramatisk

föreställning hos de gamla liktydig med en religiös fest. De grekiska tragediernas allvar erbjöd åskådaren att begrunda lifvets djupaste problem.

Under den kristna tideräkningen var det kyrkan som först begagnade den dramatiska framställningen som ett uppfostringsmedel, väl vetande hur mycket starkare ett exempel, lefvande framställt, inverkar på naiva sinnen än blotta ord.

Det var episoder af Kristi lif och helgonens historia som i lefvande bilder framställdes för folket, och hur djupt sådana framställningar af det högsta kunna gripa en, därom bära de många olika tänkande vittne, som i våra dagar bevistat passionsspelen i Ober-Ammergau.

Då det kyrkliga dramat gick ut bland folket, började det med så kallade »moraliteter», och det var samma skillnad mellan religiösa skådespel och moraliteter som mellan religion och moral.

Religionen, som tager hela människan i anspråk, verkar lefvandegörande och inspirerande. Moralen, som håller sig utslutande till förståndet, går undervisande till väga och stryker starkt under tendensen. I de religiösa skådespelen framställdes oftast, huru de heliga personerna kämpade och led, deras goda gärningar och underverk samt deras slutliga belöning, som vanligtvis bestod i en afrättning på ett mer eller mindre grymt sätt.

Moraliteterna visade däremot med systematisk noggrannhet, hur dygden belönas och lasten straffas redan i detta lifvet. Som

bekant handlar den gudomliga rättvisan med mycket djupare konsekvens.

De personer, som hänsynslöst och själfviskt blott lefva för sin egen framgång, förfela sällan att tillskansa sig en ganska god portion af denna världens fördelar, hvaremot de, som uteslutande ha ett andligt mål för ögat och som ärligt sträfva att blifva trogna ett högt ideal, belönas på ett andligt sätt och därför oftast osynligt för sina medmänniskor. På grund häraf äro alla moraliteter mer eller mindre osanna.

Det känna bäst barn till, som aldrig tycka om s. k. »söndagshistorier», i hvilka det alltid går den snälla gossen så innerligt väl och den stygga så obehagligt illa.

Men oaktadt moraliteterna i sin ursprungliga form äro utdöda — åskådarna tröttnade på dem —, så finns det dock ännu en stor del människor som endast gilla sådana konstnärliga framställningar — både på scenen och i böcker —, i hvilka det goda belönas med omgifningens bifall och hedersgåfvor och de onda utpekade och straffas, och denna ytliga uppfattning af lifvet och konsten kallas »moralisk».

William Shakspeare var den förste som på scenen framställde mänskligheten, som den går och står här i världen. Hans starkt utpräglade personlighet, som hade den mest entusiastiska sympati för det ädla och den mest lågande indignation för lasten, skapade skådespel, som helt och hållet likna lifvet.

Hans personer äro icke helgon, hvilka bäst beskrivas i helgonbiografierna, och icke abnorma skurkar, om hvilka rättegångsprotokollen bäst veta att berätta. Hans människor äro — som vi alla — en blandning af ondt och godt, — märk: *också* godt.

I hans tragedier går hjälten nästan alltid under, därför att han svikit det bästa i sig själf, — och för så vidt äro de sorgespel. Men till och med i sådana tragedier som Hamlet, Othello, Coriolanus, där allt slutar med död och undergång, känner dock åskådaren med sublim tillfredsställelse det *godas* seger och odödlighet.

Hvilken betydelse Shakspeare själf tillmäter skådespelet har han uttryckt i Hamlets samtal med skådespelaren, som nog innebär det visaste och mest uttömmande,

som någonsin blifvit sagdt om dramatisk konst, och hvilket alla skådespelare borde känna på sina fem fingrar.

Hvad den store diktaren här lär oss, är en för alla tider stående sanning, när han låter Hamlet säga, att »skådespelets ändamål från början varit och ännu är att hålla fram liksom en spegel för naturen och visa dygden dess egna anletsdrag, lasten dess egen afbild, och det nuvarande släktet, som är samtidens kropp, ett troget aftryck af dess gestalt».

Personerna i Shaksperes skådespel äro icke typer, icke representanter för någon bestämd dygd eller last, utan levande människor, hvilkas utveckling visar karakterens konsekvens i det stora och en mängd oväntade öfverraskningar i smådragen. Här af kommer det egendomliga vibrerande lif, som är så eget för dem.

Hur allmänmänsklig Shakspeare var, visar sig bäst i det faktum, att hans skådespel ännu gripa med ungdomlig kraft, oaktadt hänsynslösheten i språket och det brutala i många yttre saker, som är främmande för oss, moderna människor. Och det är icke blott de »bildade», icke blott de spekulerande och reflekterande, som uppbyggas af Shakspeare.

Den entusiasm, som både hans sorgespel och lustspel ännu i dag förmå väcka på teaterns »öfre rader», visar bäst, att de största diktare skrivit för alla tider och alla klasser.

För Shakspeare voro den mänskliga själen och de olika personernas karaktärsutveckling alltid hufvudsaken. Åskådarens intresse koncentrerar sig på personerna och deras utveckling under handlingens gång, hvaremot själfva handlingen kommer i andra rummet.

I hans lustspel omtalas till och med ofta på förhand den intrig, som skall utspelas, och den bereder således icke åskådarna någon frappant öfverraskning. Det var fransmännen med deras utpräglade tanke- och uppfinningsförmåga som under hela den moderna tiden visade sig som mästare i att hopsätta skådespel, i hvilka den sinnrika intrigen och den invecklade handlingen hålla åskådaren i spänning till styckets sista scen. Äfven om denna art af skådespel icke griper ens innersta själ, så väcker den dock ens intresse genom att skärpa observationsförmågan, såsom när man ser två

duktiga schackspelare hålla hvarandra stån- gen, tills den skarpsinnigaste vinner spelet.

En annan art af skådespel, som äfven fransmännen kunna sätta i scen, är det re- konstruerade historiska. Med det stora material, som den historiska forskningen och den etnografiska kunskapen numera erbjuda de moderna författarne, hafva fran- ska diktare kunnat åstadkomma och fran- ska teatrar uppsätta skådespel, i hvilka svunna tiders seder, bruk och kostymer framställas så lefvande och korrekt, att de äro fullt lika instruktiva som en föreläs- ning eller ett museibesök.

Allt, som framföres af en lefvande män- niska, har ju en särskild förmåga att göra ett rikt intryck.

Kanhända skådespelets ovänner ville tilldöma teatern en viss betydelse, om den inskränkte sig till att uppföra sådana all- varliga karaktersdramer med intressant hand- ling. Men då kommer en annan fråga: — lustspelet. Hvad i all världen kan väl lustspelet göra för nytta?

Jo, det är dock — Gud ske lof! — så, att det finns något, som heter humor, och att lifvet är fullt af så mycket, som blott kan räknas till det komiska. Om man skulle taga hvarje liten misshällighet eller misslyckad situation djupt, så blef det alltför mycket onödigt bedröfligt här i världen. Nej, då hjälper man sig mången gång bäst med att skratta.

Det har varit min erfarenhet i lifvet, att de mest upphöjda karakterer, de all- varligaste människor gärna velat skratta. Deras glädtighet har varit så naturlig, eme- dan deras allvar varit så äkta. Den sorts allvar, som surmulet går och håller på sin egen värdighet, är alltid mycket misstänkt, och man kan icke nog ofta upprepa, att allt sant allvar är gladt och hvarken ledset eller ledsamt.

Barn, som dock äro de oskyldigaste och naturligaste af alla, skratta mer än vi andra. De ha bättre samvete.

Nu finns det ju många, både äldre och moderna författare, som haft särskild blick för det humoristiska och komiska och spe- ciela anlag att få oss andra att observera detta och roa oss däröfver.

Ja, till och med i den moderna fran- ska teaterlitteraturen, där det förekommer så mycket lumpet och oanständigt, finns det dock en hel rad lustspel, som blott ut-

märka sig genom uppslupna och ovän- tade situationer och ett sprittande humör, som verkar uppfriskande.

I alla tider ha människor behöft skratta någon gång, och de, som dagen igenom sysselsätta sig med ett enformigt och an- strängande arbete, behöfva det allra bäst.

Tyvär är det en alltför stor och blo- dig orättvisa som de bildade klasserna ofta göra de arbetande, då de tro, att alla dessa, för hvilka lifvet hufvudsakligen är hårdt, blott kunna roas med simpla saker. Det är snarare tvärt om. De s. k. obildade, d. v. s. de, som hvarken uppnått en hög andlig kultur eller bortfuskats genom half- kultur, hafva en mycket sundare och sannare uppfattning af det mänskliga än många bland dem, som blott genom böcker känna lifvet.

Och dessa hårdt arbetande, som måste försaka så mycket af allt det, med hvilket vi andra kunna pryda och uppfriska till- varon, de glädja sig mer än någon af oss åt allt, som är vackert, ovanligt och upp- lyftande. De behöfva också bättre än an- dra att någon gång få skratta.

Om de en eller annan gång kunna skaffa sig den vederkvickelsen att få gå på teatern, så gå de inte dit för att återse samma nöd och bedröfvelse, samma dryc- kenskap och andra laster, som de dagligen ha tillfälle att se och kämpa emot, eller för att anställa moraliskt-filosofiska funde- ringar däröfver. De önska se skådespel, som helt och hållet föra dem bort från det enformiga, nedtyngande lif, de föra. De vilja se obekanta, vackra syner eller också få skratta af hjärtans lust.

Det har ofta stött mig, när bildade unge män, som säga sig vara folkets vän- ner, kommit fram med prestationer, som skulle vara typiskt folkliga, att då dessa pre- stationer uteslutande ha gått ut på att fram- visa råhet, dryckenskap och hjärtlöshet, som om ingenting annat vore betecknande för de lägre folkklassernas karakter.

Om jag vore en af »folket», skulle jag känna en djup indignation öfver att veta, att mina kamrater, min omgifning och mina vänner framställdes på ett förvändt sätt för de lyckligare lottade.

Läckligtvis äro sådana karrikerade fram- ställningar af folket alldeles osanna.

Äfven om allt ondt och stygt fram- står i hjärtare färger bland de klasser, som inte bry sig om att kasta konvensans

skenheliga kappa däröfver, så finns det å andra sidan just hos dem en stor mängd oförsökta möjligheter.

Just dessa s. k. obildade klasser, som ej vilseledts af smakriktningar och modesympatier, ha ofta det allra säkraste väderkorn på, hvad som är verkligt vackert eller roligt.

Den heroiska kamp, som så många af dem i tysthet måste utkämpa för att göra tillvaron en smula gladare, lär dem att skåda djupare in i livvets allvar, än vi andra ens ha en aning om. Utan tvifvel skulle just »folket» njuta mer än flertalet af de öfriga åskådarna af verkligt goda skådespel, och skådespelarne erfara nog själfva, t. ex. vid de s. k. billighetsföreställningarna, som dock alltför sällan äga rum hos oss, hur inspirerande det är att framställa sin konst för dessa ännu icke vilseledda sinnen, som hungra och törsta efter en vederkvickelsens stund.

För att nu särskildt tala om lustspelet, så finns det verkligen fullt upp af goda lustspel.

En så djup tänkare som Shakspeare har skrifvit en hel rad, som i poetisk skönhet stå fullt lika högt som tragedierna, och hvilkas gratiösa skälmskhet och djärfva humor äro ett evigt glittrande springvatten af ungdomlig lifsglädje.

Satirikerna Holberg och Molière ha skrattat åt världens dårskaper — visserligen en smula hårdt, men sant och hälsosamt, och vi alla, moderna människor, behöfva skratta litet oftare.

Hela vår litteratur har nu länge nog varit uppfylld af en sådan »Weltschmerz», att man verkligen måste gifva en person rätt, som sade till mig: »Förr, när man var ledsn, så tröstade man sig med diktare, nu måste man söka sin tröst i — verkligheten.»

»Men», skulle nog en del misstänksamma invända, »man skrattar ju öfverallt, på kaféer, varietéer, småteatrar. Man skrattar åt alla slags usla och opassande visor och skådespel.»

Jag hoppas, att de som ogilla teatern, icke tro, att det är *detta* slags skratt, jag vill förorda.

Att skratta åt det lastfulla är lika upprörande som att sörja öfver det goda.

Men denna art af föreställningar, i hvilka personer nedlåta sig att söka inverka

på åskådarens dåliga passioner genom oanständiga dräkter och visor eller ett opassande uppträdande, hör snarare under polisens än under konstens domvärjo.

Det ges tusen tillfällen i lifvet, då man kan skratta på ett uppfriskande och oskyldigt sätt, och det finns lika många ämnen för lustiga skådespel, hvilkas uppförande icke skulle kunna stöta andra än dem, som blott veta af ett ledsamt allvar.

Som bekant är det dock mycket svårare att komponera något vackert och gripande i dur än i moll, och vi ha verkligen här hos oss haft brist på diktare med speciella anlag för det glada skådespelet.

Jag hör en ny invändning.

»Det är icke blott det glada som missbrukas på teatern. Det allvarliga missbrukas också. Ser man icke t. ex., huru det ena efter det andra af de dramer, som komma till oss från Frankrike och Tyskland, endast gå ut på att apoteosera lasten, och huru författarens hela sympati rör sig kring de felande och samvetslösa, under det att samhällets lagar och moralens fordringar framställas såsom inskränkta och löjliga?»

Kan allt detta egentligen vara så upplyftande och hälsosamt att bevittna?

Nej, rent ut sagdt, är det med en ganska tvifvelaktig repertoar som de nu lefvande stora konstnärerna, och i synnerhet konstnärinnorna, göra sin rond i världen, och detta beror helt säkert på, att dessa storheter hafva till hufvudändamål att låta sin egen personlighet göra sig gällande och välja därför sådana stycken, som erbjuda de flesta tillfällen att framstå i så många affekter och toaletter som möjligt, och i hvilka de på så kort tid som möjligt kunna visa publiken alla sin talangs resurser.

Om icke detta skulle vara grundorsaken, så vore det rent oförklarligt, huru begåfvade konstnärinnor kunde stå ut med att i månadtal uteslutande uppträda i en tre, fyra roller och sådana roller som Fé-dora, Kameliadamen, Claudes hustru, Tanquerays andra hustru o. s. v.

Alla dessa rafflande dramer, hvori all uppmärksamhet koncentreras på primadonnan, uppfylla ingalunda skådespelarkonstens idé, som är att så fylligt som möjligt återge ett konstverk i dess helhet.

Då Eleonora Duse som »Santa» i Ver-gas »Cavalleria rusticana» framställde den

enkla bondkvinnans förtviflan i sin öfvergifvenhet, då visade hon, att ett sant konstnärssnille kan göra något stort och gripande af en liten rol — en rol om hvilken hon i parentes själf sade, att det var en af de käraste för henne att spela.

Om många af de mest framstående sceniska konstnärer berättas det, att de en och annan gång med förkärlek valt en liten och förbisedd roll, då de i den upptäckte något, som författaren vill ha fram.

Publiken beklagar sig kanhända sådana kvällar att icke tillräckligt ofta få se en älsklingskonstnär på scenen, men just denna art af konstnärlig ödmjukhet är en af konstnärrens största triumfer.

För teatern är det också en tröst att veta, att det icke så mycket beror på, om den är i besittning af en eller annan lysande storhet — hvilket ju också hör till undantagen —, men hufvudsakligast att den förfogar öfver en samling kultiverade konstnärer, hvilka med samvetsgrannt och energiskt arbete sträfva att åstadkomma en dramatisk helhet. Att talang är nödvändig för all konst, torde vara öfverflödigt att tillägga.

Omkring midten af detta århundrade och sedermera en tid framåt kunde »det kongelige Theater» i Köpenhamn betraktas nästan som en mönsterscen. Under en hel del år fanns en rad framstående dramatiska artister till teaterns disposition.

Fruarna Nielsen och Heiberg i det högre skådespelet, Michael Wiehe som »förste älskare» — senare hans broder Wilhelm Wiehe —, vidare »gamle Rosenkilde», såsom han då alltid kallades, denne store, älskvärde humorist, Phister i den breda humorn, Manzius i det groteskt komiska, Nielsen som tragisk hjälte och senare Wilhelm Wiehe i samma fack och bland damerna fruarna Södring och Phister för den glada komedien, särskildt Holbergs.

Alla dessa, och ännu flere, utgjorde kärntruppen, med hvilken en skara talangfulla skådespelare och skådespelerskor samarbetade.

Man spelade Shakspere, Calderon och Oehlenschläger, Holberg och Molière, franska intrigstycken och köpenhamnska lokal-komedier, de senare representerade af Heiberg och Hostrup.

Kort sagdt, man spelade allt, som var

värddt att spelas, och så väl åskådare som skådespelare hade lika stort nöje därpå.

Och i hela denna repertoar fanns intet, som kunde väcka anstöt hos någon annan än trångbröstade pedanter.

Människor strömmade till teatern för att uppbyggas och lära sig, för att poetiskt förfriskas eller skratta af hjärtans lust.

Och dessa artister, som så väsentligt bidro till sin samtids uppfostran, voro till största delen personer, som icke blott njöto allmänt anseende bland sina landsmän, utan äfven beundran. Det var en stor ära som bevisades det hus, dit fruarna Heiberg och Nielsen eller gamle Rosenkilde och hans dotter behagade mottaga inbjudning.

Andra, som t. ex. Michael Wiehe, togo aldrig emot en inbjudning, utan lefde stilla och osynliga, blott för sin konst och sitt hem.

Det är afgjordt en lycka för en nationalteater, om den åtnjuter sin samtids aktning och sympati.

Det fordras dock en säker grund att stå på, för att en person eller en institution skall kunna utveckla sig lugnt och med framgång. Ju flere kultiverade personer, som ägna sig åt den dramatiska konsten, dess större utsikt skall scenen få att kunna häfda sin plats som en betydande, ja nära nog nödvändig insats i folkets bildning.

Man hör så ofta både dramatiska och lyriska artister yttra:

»Ja, vi uppföra ett uselt stycke, vi spela det och det tarfliga musiknumret, emedan det 'går i' publiken. Den vill ha det så».

Men det är dock konstens uppgift att uppfostra publiken och icke tvärtom.

Man kallar ju de sköna konsterna »de fria». Detta innebär också friheten från att stå under en ouppfostrad publiks tyranni.

Konsten har något förnämt i sig, d. v. s. den är icke skapad för de förnämte, den är skapad för att förädla.

Om en teater arbetar rätt, då skall den kunna bevisa både dem, som tro allt styggt om scenen, och dem, som önska se allt styggt på scenen, att den är häfd öfver allt missförstånd, och att den inom sig äger en kraft, som skall kunna åstadkomma mycket godt här i världen.

Kungl. biblioteket

0 0000 000080971

www.books2ebooks.eu